

IFLA'NIN YAYINLARIN EVRENSEL EDİNİLEBİLİRLİĞİ (UAP) PROGRAMI *

Sönmez TANER

GİRİŞ :

"Yayınların Evrensel Edinilebilirliği" ya da "Yayınlara Evrensel Erişim", kısaca UAP Universal Availability of Publications), IFLA'nın 1976-1980 yıllarını kapsayan Program Dönemi içinde benimsenen, oluşturulan ve geliştirilmeğe çalışılan iki önemli evrensel programdan birisidir.

UAP konusunda ayrıntılı açıklamaya girişmeden önce, izninizle, diğer programa, yani UBC'ye kısaca değinmek istiyorum. Çünkü bu iki program ya da sistem birbirini bütünleyici niteliktedir. Diğer program, hepimizin bildiği gibi "Evrensel Bibliyografik Denetim", kısaca UBC sistemidir. (UBC "Universal Bibliographic Control" sözcüklerinin başharflerinden oluşan bir kısaltmadır.)

UBC, bütün dünyada üretilmekte olan her türlü belgenin bibliyografik denetiminin sağlanmasını öngörmekte; UAP, dünyanın herhangi bir kögesindeki herhangi bir okuyucunun; nerede, ne zaman ve ne biçimde üretilirse üretilsin tüm yayınlara (belgelere) erişebilmesini amaçlamaktadır.

Anlaşılabacağı üzere, UAP, UBC'nin vazgeçilemez bir parçası, daha doğrusu devamı niteliğini taşımaktadır. Çünkü, hepimiz biliyoruz ki, okuyucuya ya da kullanıcıya belgelerin varlığını bildirmek fakat belgeye ulaşmak istediğinde kendisine belgeyi sağlayamamak; "kusura bakmayın, istediğiniz belge filan yerde mevcut ama biz bunu size veremeyiz ya da elde edemeyiz" demek, gerçekten kütüphanecilik hizmetiyle bağdaşmayan bir tutumdur. Ayrıca, varlığını bildiği bir belgeyi elde edememek kullanıcıyı tatminsizlik ve bunalıma iten bir durum yaratır. Hepimiz biliriz ki, genel insan psikolojisinde, kişiye erişemeyeceği şeylerin varlığını bildirmek, kişiyi kızdıran; isyan ve umutsuzluğa iten bir olgudur. Kaldı ki, insanlığınun aya eriştiği günümüzde "belge'ye erişememek gerçekten üzerinde durulması gereken ve ivedi çözüm gerektiren bir sorundur. İşte, UAP bu soruna uluslararası düzeyde çözüm getiren bir sistemdir.

UBC ve UAP, gerçekte daha genel bir üst kavramın iki alt kavramı,

* 1 Nisan 1980 günü; Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Konferans Salonu'nda verilmiş olan konferanstır.

ya da iki alt sistemi niteliğindedir. Bu genel kavram da şudur: "Bilgiye Evrensel Erişim" (UIA - "Universal Availability of Information").⁷ Yine, hepimiz biliriz ki, bütün kütüphaneler ve enformasyon sistemlerinin sonuçta ulaşmak istediği temel hedef, bilginin evrensel erişilebilirliğidir. İşte, gerek UBC, gerekse UAP bu temel hedeften kaynaklanmakta; bilginin evrensel erişilebilirliği konusunda kütüphaneler ve enformasyon sistemlerinin gerçekleştirilmesiyle yükümlü oldukları temel işlevlerin başarıyla ulaşmasını amaçlamaktadır. Bu temel işlevleri, biliyorsunuz, şu üç ana noktada toplamak olasıdır :

1. Belgelerin fiziksel varlığını tanımlamak; muhtemel kullanıcılar için belirli bir belgenin var olduğunu ve fiziksel özelliklerinin neler olduğunu belirtmek;
2. Belgelerin içeriğini tanımlamak; böylece kullanıcıya büyük bir belge birikimi içinden hangilerinin kendisinin işine yarayabileceği konusunda yardımcı olmak. İçerik tanımı ne denli ayrıntılı yapılırsa, kullanıcının belge seçimi o ölçüde kolaylaşmaktadır.
3. Belgenin kendisini sağlamak.

Bu hizmetlerden birisinin eksik yapılması, ya da hiç yapılmaması bütün kütüphane hizmetinin değerinden kaybetmesine neden olabilir. İşte, UBC ve UAP bu işlevlerin evrensel düzeyde aynı etkinlikle yürütülmesini sağlamak üzere geliştirilmekte olan iki evrensel sistemdir.

Her iki sistem de, ilk bakışta, yeni bir şey getirmiyor gibi görünebilir. Çünkü, gerçekte, yukarıda anılan işlevler, kütüphanelerin yıllardan beri zaten yapageldekileri hizmetlerdir. Ancak, her iki sistem de bu işlevlerin günün koşullarına göre yeniden gözden geçirilmesini ve "evrensel" olma amacına yönelik biçimde düzenlenmesini öngörmekte; amaçlanan evrenselliğe ulaşılabilmesi için her ülkenin sisteme katkıda bulunmasını gerektirmektedir. Diğer bütün uluslararası enformasyon sistemlerinin temel işleyiş biçimi de budur. Yani, sistemin başarıya ulaşması ülkelerin katkısına bağlıdır.

Bu katkının UBC ve UAP çerçevesi içindeki ölçüsü şudur: "Her ülke kendi sınırları içinde üretilmekte olan belgelerin bibliyografik denetimini gerçekleştirmeli ve istendiğinde bu belgeleri, ödünç olarak ya da kopya çıkararak, isteyen herkese sağlamalıdır."

Bu anlayış içinde her ülke kendisine düşeni yapsa, her iki evrensel sistemin gerçekleşme olasılığı o denli yükselecektir. Evrensel sistemin alt sistemleri olan ulusal sistemler arasında uyum, standardlaşma, işbirliği ve eşgüdüm sağlanabilmesi için gereken mesleki denetim IFLA tarafından yürütülmekte; sistemlerin gerçekleşmesi için gerekli parasal katkı başta UNESCO olmak üzere çeşitli uluslararası örgütler ve diğer ülkelerdeki ulusal kuruluşlarca sağlanmaktadır.

UAP'nin UBC ile olan ilişkisini böylece belirttikten sonra esas konumuz olan UAP Programı üzerinde biraz daha ayrıntılı bilgi verebiliriz. UBC konusunda ayrıntılı bilgi için sn. Ülker Sanalan (Karacadağ)'ın "Ulusal Bibliyog-

rafik Denetim ve 'Türkiye' adlı Doktora Çalışmasına başvurulabilir. Ayrıca, bu konuşma metnine ekli Bibliyografya'da UBC konusundaki temel yapının künyesi verilmiştir.

UAP NEDİR? UAP'NİN AMACI NEDİR?

UAP, "Bir kavram, bir sistem ve ulaşılmak istenen bir hedef"⁹ olarak tanımlanmakta; ulaşılmak istenen bu hedef şöyle özetlenmektedir: "Dünyanın neresinde olursa olsun bütün insanlar; ne zaman, nerede ve hangi yöntemle basılırsa basılsın tüm yayınların ya kendisi ya da kopyasına, kişisel kullanım için erişebiliyor olmalıdırlar."³ İşte, UAP'nin felsefesi budur.

Yayınlar Evinde Erişim kavramında yer alan yayın sözcüğü, görüldüğü üzere, sadece basılı yayınları değil, hangi yöntemle çoğalsın her türlü belgeyi içermektedir. "evrensellik" kavramı ise, hem tüm dünya yayınlarına herkesin erişimini, hem de bütün yayınların tüm dünyaya ulaştırılması olgularını birarada içermektedir.

Kısacası, UAP, başta da belirtildiği üzere, Evrensel Bibliyografik Denetim - UBC sistemi içinde duyurusu yapılan her türlü belgenin, istediğinde kendisine ya da kopyasına erişilebilmesini amaçlamaktadır. Başka bir deyişle, ulusal ve uluslararası ödünç verme ve fotokopi (mikrokopi dahil) sistemlerinin daha düzgün, dengeli, hızlı ve etkin işlenmesini öngörmektedir.

Kişi, istediği belgeyi, ya da yayını nasıl elde eder? Doğal olarak, kişinin belgeyi edinmesinin en basit ve eski yöntemi belgeyi satın almasıdır. Ancak, bugünkü koşullar içinde, kişinin gereksinme duyduğu belgeleri satın alabilmesinin olanaksızlığı tartışılmaz kabul edebileceğimiz bir gerçektir. O halde kişi, belgeyi elde etmek için kütüphanelerden yararlanır. Öncelikle, kendi kuruluşu içindeki kütüphaneden, sonra bulunduğu kentteki diğer kütüphanelerden, daha sonra ulusal kütüphane sistemi aracılığıyla, ve giderek uluslararası sistemlerden yararlanarak istediği belgeye erişebilir. Ancak, kişinin belgeden yararlanabilmek için belgelerin bulunduğu yerlere gidebilme olasılığı da yoktur. Bilgi ve belge birikiminin yoğunluğu ve belgelerin dünyanın her bir yanına dağılmış bulunması, yani coğrafi uzaklık bu olguyu engeller. Okuyucu kendi ülkesi dışında üretilen bir belgeyi edinmek istediğinde, belgenin nerede olduğunu söyleyip "haydi buyur, git oku" denemeyeceği açıktır. Bırakalım başka ülkelere gitmeyi, okuyucuyu belge peşinde başka bir kente, hattâ başka bir kütüphaneye göndermek bile olanaksızdır.

Öte yandan, kendi ülkemizde üretilen bilgi ve belgelerin diğer ülkelerdeki kişilerce kullanılmasını istiyorsak, herhalde "buyurun, gelin okuyun" diyemeyiz. Kısaca şunu vurgulamak istiyorum: Kişilerin belgelerin bulunduğu diyardan diyara gitmesi, yani belge peşinde koşmasını düşünmek bile insana garip gelmektedir. Bugün geçerli olan, belgelerin kişilerin bulunduğu yere gitmesini sağlamaktır. Üstelik, belgelerin dolaşımı, kişilerin dolaşımından daha hızlı ve daha ekonomiktir. İşte, UAP, belge dolaşım sistemini hızlandırmayı ve etkinleştirmeyi amaçlamaktadır.

Bütün bu nitelikleri ve amaçlarıyla UAP, kuşkusuz yoktan varedilmiş bir

kavram değildir. UAP, uzun yıllardan beri dünyanın çeşitli ülkelerinde, kütüphanelerde, IFLA çalışma komitelerinde, diğer uluslararası örgütlerin çalışmalarında yapılagelmekte olan uygulamalar, yapılan çalışmalar ve kazanılmış edincelerden kaynaklanan ve tek bir evrensel sistem içinde çok çeşitli faaliyetleri ve planları içeren bir program bütünü; geniş içerikli bir kavramdır. Örneğin, UAP, derleme yasaları, diğer belge toplama yöntemleri, kütüphanelerarası ödünç verme/belge sağlama yöntemleri, işbirliği, toplu kataloglar, kütüphane sistemlerinin yayınlara erişimi sağlayacak biçimde örgütlenmesi, ulusal ve uluslararası yayın değişimi, milli kütüphaneler ve diğer ulusal merkezlere düşen görevler kısacası tüm kütüphane ve enformasyon (bilgi aktarma) sitemleriyle çok yakından ilgilidir.

UAP, kütüphanelerin belge sağlama işlevini, gerek belge türü olarak, gerekse uygulama yönünden genişleten, evrensel düzeyde ve daha etkin yürütülmesini amaçlayan bir programdır.

UAP, özellikle erişilmesi güç olan belgeler ile yerel olanaklarla elde edilmesi mümkün olmayan belgelere evrensel bir program içinde erişilmesini gerçekleştirmek amacındadır. Örneğin, tek kopya olan belgeler, nadir eserler, taşınması güç eserler, çeşitli özellikleri nedeniyle kütüphaneden dışarı çıkması gereken belgeler, ticarî kanalla elde edilemeyen belgeler v.b. Ancak, kesinlikle şu yanlıya kapılmayalım: UAP, kitap, süreli yayın, makale gibi daha alışkın olduğumuz belge türlerini dışarda bırakmaz. Daha önce de belirttiğimiz gibi, "Bütün belgeler herkes içindir" ilkesi UAP'nin felsefesidir.

UAP'NİN GEREKÇESİ

(Daha önceki paragraflarda, tanım ve amaçları belirlerken UAP'nin gerekçesine de dolaylı olarak değindik. Ancak, birkaç belirgin görüş ya da gerekçe daha eklemek mümkün.

"Bütün kütüphaneler, son analizde, devlet bütçesinden para alan kurumlardır. Ve hepsinin amacı aynıdır: "Belirli kullanıcı kesimlerine hizmet sunmak." Bu bilinçle çalıştıkları takdirde, kütüphaneler doğal olarak işbirliği, bilgi ve belge değişimi, kaynak paylaşımı ilkesi içinde çalışma gerekliliğinin farkında olacaklardır. Çünkü, tek başına hiçbir kütüphane, kullanıcılarının tüm bilgi ve belge gereksinimini karşılayamaz. UAP, bu ilkeleri uluslararası, evrensel boyutlarda yaygınlaştırmayı amaçlayan bir programdır.

Kütüphaneleri gerçek anlamda dinamik ve işleyen sistemler durumuna getiren olgu sadece kütüphaneci/koleksiyon ikilisi ve ilişkisi değildir. Sistem, ancak kullanıcı ile var olur. Bütün kütüphanelerin varolma nedeni, kullanıcıya bilgi ve belge sağlamaktır. O halde, ne kadar çok kullanıcıya ne denli çok bilgi ve belge sunulabiliyorsa, kütüphaneler o ölçüde amaçlarına ulaşabiliyor demektir. İşte, UAP de, bu temel ilkeye dayanmaktadır.

UAP'yi gerekçelendiren başka bir olgu da dünya bilgi ve belge birikiminin giderek artmasıdır. Bugünkü bilgi/belge birikimi karşısında hiçbir kütüphanenin kendi kendisine yeterli olması söz konusu olamaz. Bırakalım kütüphanelerin kendine yeterliliğini, en gelişmiş ülke bile kendi toplumunun

belge gereksinimini kendi kendine karşılamayı ümit etmektan uzaklaşmaktadır. Bu nedenle, bir zamanlar gönüllü işbirliğine dayanan kütüphanelerarası bilgi ve belge değişimi artık bir zorunluluk haline gelmiştir. İşte, UAP bu zorunluluktan kaynaklanmaktadır.

UAP'NİN İŞLEYİŞİ - ULUSAL KATKI

UAP'nin uluslararası bir sistem olduğunu, ve başarıya ulaşmasının ülkelerin katkısına bağlı bulunduğunu daha önce kısaca belirtmiştim. Bu bölümde, bu katkının neleri içerdiği ve sistemin nasıl işleyeceği konusundaki görüşler özetlemeğe çalışacağım.

UAP'ye göre, ülkelere düşen görev iki yönlüdür. Birincisi, her ulusun, kendi ülkesinde üretilen belgelere diğer ülkelerden erişimi kolaylaştırması; ikincisi, kendi toplumunun bütün dünyada üretilen belgelere erişimini sağlaması.

Dünyada üretilen belgelere erişmek için nasıl bir yol izlenmelidir? Örneğin süreli yayımları ele alalım. Bu konuda, iki seçenek olabilir. Ya, bütün süreli yayımları kendi ülkemizde toplamak ve erişimi bu yolla sağlamak; ya da ülke dışındaki elde etme sistemlerinden yararlanmak. Bunlardan ne birisi, ne de ötekisi tek başına gerçekçi olmayabilir. İki seçeneğin ekonomisi ve olası birliği araştırılmalı ve bir orta yol bulunmalıdır.

Örneğin, her kütüphane, bugünkü uygulama içinde, diğer kütüphanelerdeki koleksiyonu düşünmeksizin kendi gereksinimini saptamakta ve dermesini oluşturmaktadır. Yine, çoğu kez, bu dermeyi sadece kendi sınırlı kullanımını için değerlendirmektedir. UAP, bu tür uygulamalara yeni düzenlemeler getirmekte, kütüphanelerarası işbirliği sistemlerinin etkinleşmesine çalışmaktadır. Kütüphanelerin kendi süreli yayın koleksiyonlarından bütünlüyle vazgeçmelerini hiçbir sistem isteyemez, kuşkusuz. Ancak, sorun ulusal ve evrensel boyutlarıyla ele alınırsa daha akıllıca ve daha ekonomik sistemler geliştirilebilir. Örneğin, hepimiz biliyoruz ki, bazı dergiler diğerlerine göre çok sık kullanılır. Bazıları daha az sık, bazıları seyrek, kimileri de çok seyrek kullanılır. Somut olarak söylersek, diyelim ki, bazı dergiler günde 10 kez, bazıları hergün, bazıları haftada bir, bazıları ayda bir, bazıları üç ayda bir, bazıları 6 ayda bir, bazıları yılda bir, bazıları da daha seyrek kullanılır. Gerçek, bu ya da buna benzer bir kullanım eğilimi olduğuna göre, UAP şöyle düşünüldüğünü öneriyor: Her kütüphane, kendi okuyucusunun çok sık kullandığı dergilere abone olsa; diğerleri için ulusal merkezlerden, hattâ bölgesel ya da uluslararası merkezlerden yararlınsa, daha akıllıca davranılmış olmaz mı? Bu önerinin karşıt seçeneği ise, çok sık aranan dergilerin ulusal merkezlerde toplanması (birden çok kopya olarak). Ancak, her iki seçenek de, kuşkusuz iyi bir örgütlenme gerektiriyor.⁹

Kendi ürettiği yayımlara kendi toplumunun erişimini sağlamak ise zaten her ulusal kütüphane sisteminin gerçekleştirmesi gereken bir olgudur. Öte yandan, her ülke UAP'nin gerçekleşmesi için ulusal katkı sağlarken, aslında yayımlara evrensel erişim yanında, kendi ulusunun belge gereksinimini karşılamayı da gerçekleştirecektir.

Bugün, ülkemizde kendi ürettiğimiz belgelere kolay, hızlı ve rahat erişebildiğimizi söyleyebilir miyiz? Bizim kendi kuruluşumuzdaki deneyimlere göre, bu sorunun yanıtı "hayır" dır. Erişimde en çok güçlük çekilen belgeler kendi ülkemizde üretilenler, Yabancı bilgi ve belgelere daha kolay erişmek mümkün olmaktadır. Bunun nedeni, nerede neyin üretildiğini, hangi belgelerin nerede bulunduğunu ve nasıl elde edilebileceğini bilmiyor olmamız; yani, ulusal bibliyografik denetim ve ulusal yayın (belge) erişim sisteminizin istenen düzeyde gelişmemiş olmasıdır. UAP ve UBC programlarını destekleme kararı almakla, bunu sağlayamayacağımız da açıktır. Ancak, UAP'nin gerçekleşmesine katkıda bulunurken, eğer bulunabiliyorsak, kendi ulusal altyapımızı da geliştirmiş olacağız. Ancak, başarının sırrı, sanıyorum, UAP'nin de öngördüğü gibi, gönüllü işbirliği değil, fakat zorunlu işbirliğine dayalı bir örgütlenme ve sistem kurabilmektedir.

Diğer bir soru, belgeye erişim ve belge sağlama konusunda her ülke ne ölçüde kendi kendine yeterli olmalıdır? Bu soruya geçerli ve sağlıklı yanıt verebilmek için UAP çerçevesinde çeşitli incelemeler yapılmaktadır. Kendi kendine yeterlilik konusunda şöyle bir yanıtı içinde olmamız gerekiyor. Örneğin, kendine yeterlilik, bütün süreli yayınların her ülkede bulundurulması şeklinde yorumlanmamalıdır. Buna zaten olanak da yoktur. Bu konuda şöyle bir inceleme örneği veriliyor.

Bildiğimiz gibi, İngiltere'de bulunan ve pek çoğumuzun yararlandığı **British Library Lending Division**, dünyanın en büyük ödünçverme ve fotokopi sağlama kütüphanelerinden birisidir. Bu kütüphane'de 1977 yılı rakamlarına göre, güncel süreli yayın sayısı 49.000. Yılda 350.000 makale istemi yapılmış. Anılan incelemenin bulgularına göre, isteklerin % 50'si 1500 süreli yayın ile karşılanmış. Makale istemlerini % 80 oranında karşılayabilmek için gereken süreli yayın sayısı 5500, % 90 için 9000¹⁰. Bu bulgulardan hareketle bazı genellemeler yapılarak ve ülkeler arasındaki ayrılıklar ve özel koşullar da dikkate alınarak, makale istemlerinde % 80'lik bir başarı elde edebilmek için 8000 süreli yayının yeterli olduğu belirtiliyor. Ancak, önemli olan bu 8000 süreli yayının neler olduğunu saptamak. Aynı inceleme sonuçlarına göre, % 70'den aşağı bir oranın ekonomik olmadığı, % 80'in üzerine çıkmanın ise çok pahalıya mal olacağı belirtiliyor.

Ülkemizde, Ankara için genel bir değerlendirme yapmak istiyorum, izninizle. 1977 Ankara Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu'ndaki bilgilere göre, Ankara kütüphanelerinde 14.000 dolayında süreli yayın bulunuyor. Buna karşın, ülkemizde makale fotokopisi istemlerinin hangi oranda karşılandığını incelemek, sanırım ilginç sonuçlarla karşılaşırız. Diğer kütüphaneleri bilmiyorum, fakat TÜRDOK'un 1979 - 80 mali yılı içinde, fotokopi istemlerinin karşılanmasında Ankara'daki kaynaklardan yararlanma oranı % 50'ye yakın. Oysa, yukardaki hesaplara göre, taleplerin daha büyük bir yüzdesini kendi kaynaklarımızla karşılayabilme durumundayız. Bunu şu nedenle belirtiyorum: Taleplerin karşılanabilmesinde tek ölçüt eldeki belge miktarı değildir. Daha da önemli olan, örgütlenme ve sistem sorunudur. Bu konuda da, UAP'nin sağlayacağı düzenlemeler, ya da önerilerden yararlanacağımız noktalar bulunabilir.

Öte yandan, belgeler biçimsel özellikleri, içerikleri ve diğer niteliklerine göre elde edilebilirlik yönünden değişik özellikler taşımaktadır. Örneğin, bazı belgelerin elde edilmesi diğerlerine göre daha güç, kimilerinin ise daha kolaydır. Ayrıca, ülkelerin kültürel, sosyal, ekonomik ve teknolojik koşulları ve özelliklerine göre de en çok kullanılan belgeler tür ve konu yönünden değişiklik gösterebilir. UAP'nin getirdiği ilke, bütün bunlar gözönünde bulundurularak, ülkeler kendileri için bir kendine yeterlilik düzeyi saptamalı ve evrensel yayın değişimine katkıda bulunmalıdırlar. Yani, her ülke bir yandan kendi toplumunun gereksinme duyduğu belgelere erişme sistemini geliştirirken, öte yandan, diğer ülkelerdeki kullanıcılar ya da kullanıcılar adına kütüphanelerin, kendi ülkelerindeki belgelere erişebilme olanağını yaratmalıdır. Bu konuda, UAP'nin en önemli temel ilkelerinden birisine göre, her ülke, en azından, kendi yayınlarını, ödünç verme ya da fotokopi yoluyla, diğer ülkelerin kullanımına sunabilmelidir. Ancak, bu ilkeye uyulurken şu noktayı da gözönünde bulundurmak gerekir. Şöyle ki, bir belgeyi elde etmek için, illa da o belgenin üretildiği ülkeye başvurmak zorunlu olmayabilir, hattâ ekonomik de olmayabilir. Örneğin, Güney Amerikada üretilen bir belgeye Türkiye'den doğrudan erişmek yerine, söz konusu belgeyi Avrupa'daki bir merkezden elde etmek daha hızlı ve ekonomik olabilir. Ya da, Fransa'da üretilen bir belgeye Çin'den doğrudan erişmek yerine Türkiye'de kurulacak bir merkezden erişmek yine ekonomi ve kolaylık sağlayabilir. Yani, belgelerin çok uzun mesafelerden dolaşmasını, dolayısıyla posta ücreti artışı ve geç erişimi önleyici bir işleyiş biçimi geliştirilmesi gerekir. Ancak, son analizde, her ülke kendi ürettiği yayını, isteyen herkese sağlama sorumluluğunu üstlenmelidir.

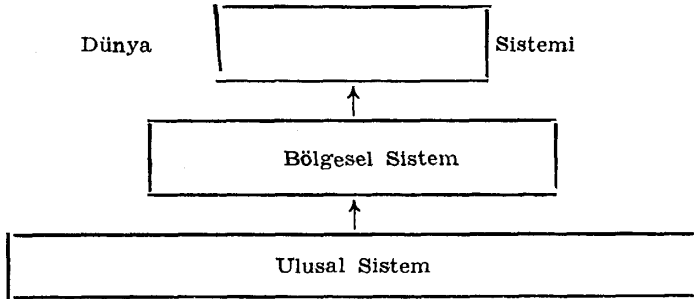
Kısacası, ne bütünüyle merkezîyetçi, ne de bütünüyle dağıtık, merkezîyetçi olmayan bir sistem yerine; ikisini bağdaştıran, amacı belgelere çabuk erişimle birlikte ekonomi sağlamak olan bir Evrensel Yayın Edinme sisteminin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır.

Sistemin şekli ne olursa olsun, ilk koşul her ülkenin kendisine düzeni yapmasıdır. Yani, her ülke, dünyanın diğer ülkelerinden kendi yayınlarının edinilebilirliğini sağlamalıdır. Sistem içinde, her ülke kendi yayınlarını sağlama konusunda ilk ya da son başvurma merkezi olarak görev yapma sorumluluğunu taşımalıdır. Bazı durumlarda ve bazı belge türleri için bölgesel, bazıları için de uluslararası derme merkezleri oluşturulabilir.

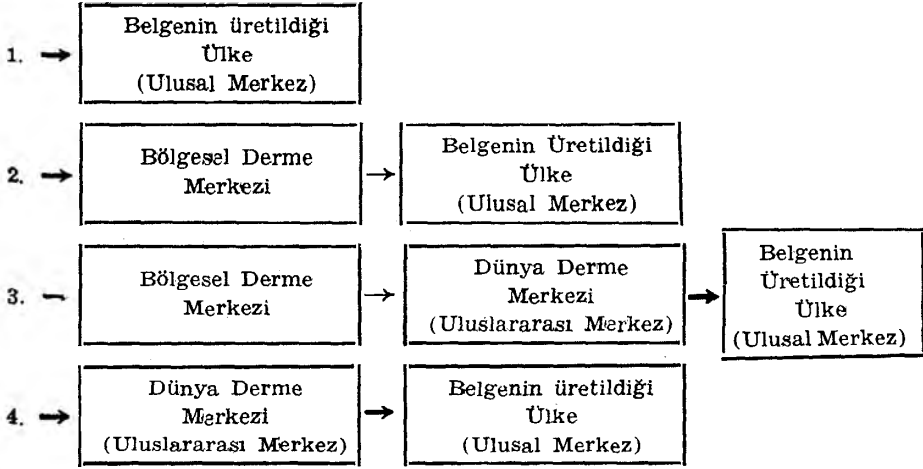
UAP'nin işleyiş biçimi ile ilgili olarak söylenenleri aşağıdaki çizelgelerle açıklayabiliriz.

Çizelge : 1

UAP Sistemi ve Alt-Sistemler¹¹

Çizelge : 2 Belgeye erişimde izlenecek yol seçenekleri¹⁰

Değişik belge türleri için değişik yollar izlenebilir. Daha ekonomik ve daha çabuk olabilir. Örneğin, kitaplar için 1 veya 2, süreli yayınlar (makaleler) için 3 ya da 4 gibi.

UAP çerçevesinde oluşacak sistem ne olursa olsun, gelişmekte olan ülkeler, en az diğerleri kadar, oluşacak sistemden yeterince yararlanacak biçimde örgütlenmelidirler. Her ülke için katı ve tek bir örgütlenme modeli geçerli olmamakla birlikte, her ülkede olması gereken asgari gereklilik, giden ve gelen istemlerin kanalları edileceği bir ulusal merkezin bulunmasıdır. Belgenin sağlanmasını yürütmekle görevli birden fazla ulusal merkez bulunabilir, ancak bütün bu merkezler UAP ulusal odak merkezi çevresinde bütünleşmelidir. Bu olmadığı takdirde, yabancı kütüphanelerin başvuracağı merkezi bir birim yok demektir. Bu da, belge sağlama hizmetini aksatır ve güveni azaltır. Ayrıca, dışarıya yapılan belge istemlerinin gelişigüzel, dağınık yürütülmesine, dolayısıyla karmaşıklık ve savurganlığa yol açar.

Gerek ulusal, gerekse uluslararası belge sağlama (bu kavram hem ödünç verme, hem kopya - fotokopi, mikrokopi, v.b. - göndermeyi içermektedir) sisteminin sağlıklı işleyebilmesi, yani UAP'nin başarıya ulaşabilmesi için gerekli koşullar ile üzerinde durulması gereken noktalardan bazıları aşağıda kısaca sıralanmıştır :

1. Belge mutlaka erişilebilir (elde edilebilir) olmalıdır.
2. Belge istemleri hızlı iletilmelidir.
3. Belgeler hızlı iletilmelidir.
4. Parasal işlemler basit olmalıdır.
5. Bütün işlemler ve kullanılan formlar kolay, basit ve standard olmalıdır.
6. Belge istemlerinde, öncelikle yerel ve ulusal kanallar kullanılmalıdır.
7. Her ülkede belge sağlama işlevini planlayacak, yürütecek, tüm ulusal ve uluslararası başvurulara muhatap olacak ulusal bir UAP Merkezi bulunmalıdır.

Bu koşulların sağlanabilmesi için üzerinde durulması gereken bazı noktalar da şöyle sıralanabilir :

1. Ulusal dermelerin eksiksiz varolması
2. Her belgeden birden fazla kopya bulundurulması
3. Derleme Yasalarının kapsamlı olması ve iyi işleminin sağlanması
4. Örgütlenme/Yönetim
5. PTT - iletişim sisteminin etkinliği
6. Gümrük
7. Sansür
8. Yasal konular
9. Teknolojik durum
10. Ekonomik durum
11. Ödeme ve geri ödemede hızlilik
12. Diğerleri.

Teknoloji kullanımı, ülke koşullarına bağlı olmakla birlikte, ulusal sistemler bugün olmasa bile, gelecekte teknolojiden yararlanma olanağına elverişli biçimde geliştirilmelidir. Sistemi etkileyebilecek teknolojiler, baskı, fotokopi, mikroform, bilgisayar, iletişim, televizyon, v.b. dir.

UAP'NİN DİĞER ULUSLARARASI ÇALIŞMALARLA İLİŞKİSİ

UAP'nin UBC- "Evrensel Bibliyografik Denetim" sistemi ile olan ilişkisine GİRİŞ bölümünde değindik. Özetlersek, UBC ve UAP IFLA'nin üzerinde önemle durduğu iki kardeş programdır. İkisi birbirini tamamlayıcı niteliktedir ve birinin başarısı ötekinin başarısına bağlıdır.

UAP, ayrıca, UNESCO beyannamesinin amaçlarına da koşuttur. Öyle ki, UAP'nin özendirilmesi ve yaygınlaştırılması UNESCO'nun amaçlarına da katkıda bulunacaktır. Örneğin, aşağıda UNESCO beyannamesinden yapılan alıntıyı okuyalım :

"... Düşünsel çalışmaların tüm alanlarında, ülkeler arasında işbirliğini geliştirmek üzere... bilgi birikimini korumak, arttırmak ve yaymak amacıyla... bütün ülkelerin insanlarına, bütün diğer ülkelerde üretilen basılı malzemeye ulaşım olanağı sağlayacak... yayın değişimi de dahil ... uluslararası işbirliği yöntemlerini geliştirmek..." 9.

Görüldüğü üzere, herkesin hertürlü belgeyi elde edebilmesi konusunda UNESCO ile UAP'nin amaçları çakışmaktadır.

UAP, yine UNESCO çalışmaları çerçevesinde geliştirilmekte olan "NATIS -ULUSAL ENFORMASYON SİSTEMİ" kavramı ve programı ile de yakından ilişkilidir. NATIS Programı içinde yer alan :

"Üretilen bilgilerin, dokümantasyon, kütüphane ve arşiv hizmetleri ile hükümetlerce en yüksek kullanım düzeyine çıkarılması"

"... her türlü kullanıcıya, her türlü enformasyon hizmetinin sağlanması" gibi ülkeler, daha önce belirtildiği gibi, UAP'nin de vazgeçilmez temel ilkeleridir.

UAP'NİN GELİŞİMİ

Yayınların evrensel olarak erişilebilir olması ilk kez 1973 IFLA Grenoble

toplantısında, dolaylı olarak dile getirilmiş; 1976-1980 yıllarını kapsayan çalışma döneminin iki önemli programından birisi olarak benimsenmiştir.

UAP, 1977 yılında, Antwerp'de düzenlenen Genel Kurul Öncesi "Gelişmekte Olan Ülkelerde Kütüphanelerin Kaynak Paylaşımı" konulu Seminerde, Maurice Lüne tarafından sunulan bir bildiri¹⁰ ile yaygınlaştırılmıştır. Yine, 1977 yılında geçici bir Danışma Kurulu kurulmuş; Ağustos 1978 tarihinde IFLA Yürütme Kurulu'nun onayı ile Danışma Kurulu kesinlik kazanmıştır.

Halen, UAP'nin Çalışma Merkezi, IFLA Office for International Lending bünyesinde çalışmalarını sürdürmektedir. Adresi şudur :

UAP

c/o British Library Lending Division,

Boston Spa, Wetherby, West Yorkshire

LS 23 7BQ, United Kingdom

Çekoslovakya'da düzenlenmiş olan 1978 yılı IFLA Genel Konferansı'nın ana konusu UAP'dir.

Bu arada, UAP çalışmalarına ışık tutmak üzere UNESCO'nun desteği ile "Çeşitli Ülkelerdeki Ödünç Verme/Belge Sağlama Sistemleri" hakkında bir araştırma yürütülmüş, sonuçların 1979 yılında basılması planlanmıştır.

UAP, 1977 yılından beri başta IFLA JOURNAL olmak üzere çeşitli meslek dergilerinde üzerinde sık sık yazılan konulardan birisidir.

Konuyla ilgilenmek isteyenlere yararlı olabilmek için, bu konuşma metnine ek olarak bir bibliyografya derlenmiş ve sunulmuştur. Yine, IFLA Journal'ın 1980 yılı 1. sayısında bu konuda açıklamalı bir bibliyografya yer almaktadır.

1981 yılında, UNESCO/IFLA UAP Konulu Hükümetlerarası bir konferans toplanması kararlaştırılmıştır. Konferansın temel amacı konuya hükümetlerin ilgisini çekmek ve destek sağlamaktır. 1979 Oslo Yürütme Kurulu toplantısında, Program Yönetim Komitesi'nin bir Çalışma Grubu oluşturması ve anılan Konferans hazırlıklarını yürütmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca, yine bu konferansa kısmen yararlı olmak üzere, "IFLA Section on Interlending" denetiminde 1981 yılı içinde "belge sağlama-document supply" konulu bir seminer düzenlenmesi planlanmış bulunmaktadır. Seminer, İngiliz Kültür Heyeti'nin desteği ile düzenlenecektir. (*)

(*) From the IFLA Executive Board : Summary Record of the Meeting held at Oslo (Norway) on 29 and 30 November 1979. IFLA Journal, 6; 1 (1980), 28.

BIBLIYOGRAFIYA (DIPNOTLARI) :

1. **A. ALLARDYCE**
"UAP and the Exchange of Publications." *IFLA Journal*, 4; 2 (1978), 122 - 128.
2. **Dorothy ANDERSON**
Universal Bibliographic Control. A Long Term Policy—A Plan for Action. München, Verlag Dokumentation Saur KG, 1974. 87 s.
3. **T. C. CLARKE**
"Knowing your Universals: UAP in relation to UBC." *IFLA Journal*, 4; 2 (1978), 129-133.
4. **J. McRee ELROD**
"Universal Availability of Bibliographic Records." *IFLA Journal*, 4; 4 (1978), 347-350.
5. "IFLA Office for International Lending. Report by the Director, M. B. Line, 1978." *IFLA Journal*, 5; 2 (1979), 128-130.
6. **K. KALAJDZIEVA**
"UAP (Universal Availability of Publications) and Its Relevance to National Libraries from the Viewpoint of a Small Country" *IFLA Journal*, 4; 2 (1978), 140-145.
7. **Herman LIEBAERS**
"Universal Availability of Publications - A Concept and a Programme". *IFLA Journal*, 4; 2 (1978), 117.
8. **Maurice B. LINE**
"Principles of International lending and photocopying". *International Library Review*, 9; 3 (1977), 369-379.
9. **Maurice B. LINE**
"Universal Availability of Publications". *Unesco Bulletin for Libraries*, 31; 3 (May/June 1977), 142-151.
10. **M. B. LINE**
"Universal Availability of Publications and developing Countries." **Resource Sharing of Libraries in Developing Countries. Proceedings of the 1977 IFLA/UNESCO Pre-Session Seminar for Librarians from Developing Countries.** Antwerp University, August 30 - September 4, 1977. Edited

by H. D. L. Verfliet. München, K. G. Saur, 1979, 162-169.

11. Maurice B. LINE
"UAP and Interlibrary Lending." *IFLA Journal*, 4; 2 (1978), 118-121.
12. Maurice B. LINE
"Universal Availability of Publications. Progress and development." *IFLA Journal*, 4; 4 (1978) 345-346.
13. C. REEDIJK
"National Libraries and the Medium-Term Programme." *IFLA Journal*, 3; 3 (1977), 232-235.
14. J. S. SOOSAI
"Universal Availability of Publications : A Third World Perspective" *IFLA Journal*, 4; 2 (1978), 146-150.
15. Erik J. SPICER
"Universal Availability of Publications (UAP) and Parliamentary Libraries." *IFLA Journal*, 4; 2 (1978), 151-154.
16. P. J. van SWIGCHEM
"UAP: A task for Libraries Serving the General Public." *IFLA Journal*, 4; 2 (1978), 155-157.
17. D. J. URQUHART
"UAP: What can we do about it?" *IFLA Journal*, 4; 4 (1978), 338-344.
(Paper presented at the 44th IFLA Council Meeting, Strbské Pleso, CSSR, 1978)
18. Stephen C. J. VICKERS
"Universal Availability of Publications - a Bibliography." *IFLA Journal*, 6; 1 (1980), 22-25.
19. Ian R. WILLISON
"The Relevance of Universal Availability of Publications to Rare and Precious Books." *IFLA Journal*, 4; 2 (1978), 158-165.